

98. *Шпильківська О. В.* Українська термінологія фінансового права : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / О. В. Шпильківська. – К., 2010. – 22 с.
99. *Шуст Л. М.* Ентомологічна лексика західнополіських говірок : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Л. М. Шуст. – Луцьк, 2011. – 20 с.
100. *Южакова О. І.* Формування української термінології холодильної техніки : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / О. І. Южакова. – Одеса, 2009. – 20 с.
101. *Якимович-Чапран Д. Б.* Лексика на позначення наукових понять з мовознавства у пам'ятках української мови XVI – XVII ст. : автореф. дис. ... канд. наук : 10.02.01 / Д. Б. Якимович-Чапран. – Л., 2009. – 20 с.
102. *Янків І. Т.* Українська спортивна термінологія (історико-методологічний аналіз) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / І. Т. Янків. – Луцьк, 2000. – 19 с.
103. *Ярошевич І. А.* Українська морфологічна термінологія XX – початку XXI ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / І. А. Ярошевич. – К., 2008. – 20 с.
104. *Яценко Н. О.* Назви військової форми одягу в українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Н. О. Яценко. – К., 2007. – 20 с.

I.M. Kochan

UKRAINIAN TERMINOLOGY IN THE THESES OF THE 21st CENTURY

There are considered and analyzed the theses of the Ukrainian terminology in different scientific areas, published during the years 2000-2016, revealed the specifics of each work, made general conclusion about the condition of Ukrainian terminology at the time of 2016. The main focus is made on the branch termsystems, peculiarities of their description, and new directions in Ukrainian terminology.

Key words: terminology, Ukrainian, general and applied terminology, branch termsystems.

УДК 811.161.2'38'42

Н. О. МЕХ
(Київ, Україна)

СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВО- КОМУНІКАТИВНИЙ ПРОСТІР: ЖАНР, СТИЛЬ, ПІДСТИЛЬ

Проаналізовано українську наукову комунікацію, її жанросфери в умовах сучасного глобалізованого високотехнологічного суспільства. Окремо висвітлено поняття *жанру* як центральної категорії дискурсу й тексту. Подано типи мовних жанрів. Окреслено жанросферу наукової комунікації. Здійснено аналітико-критичний огляд соціально-тематичного жанрознавчого напрямку – лінгвогенологія наукової комунікації.

Ключові слова: жанр, мовний жанр, наукова комунікація, жанросфера, науковий стиль, підстиль, лінгвогенологія наукової комунікації.

Н. О. МЕХ, 2017

Сьогодні, в умовах входження людства в новий етап свого розвитку й загального прискорення темпів життя, інформація набуває значення глобального, практично невичерпного ресурсу, пов'язаного з розвитком цивілізаційної матеріальної бази. Кількісне зростання інформаційних ресурсів, їх якісні зміни, впровадження постійно поновлюваних інформаційних технологій, розширення сфери їх застосування опосередковано сприяє чіткому виявленню змін, що відбуваються в соціальній структурі суспільства, налагодженню отриманих для подальшого розвитку соціуму зв'язків, підводить до якісних зрушень аж до формування прогнозованого багатьма науковцями Суспільства Знань.

Сучасну форму суспільного життя ще називають глобальним, мережевим, інформаційним суспільством. Інформаційне суспільство і є суспільством знань, у якому масово виробляються, поширюються й використовуються різноманітні засоби роботи з інформацією. Поява Інтернету, новітніх інформаційних технологій сприяла виникненню комп'ютерно-опосередкованої комунікації або інтернет-комунікації, зростаюча популярність якої привертає увагу дослідників різних напрямів.

Обмін науковою інформацією, ідеями, знаннями між ученими, дослідниками та фахівцями різних напрямів науки відіграє провідну роль у розвитку сучасного суспільства. “Наукова комунікація у сфері сучасної науки – це поліаспектний феномен, спрямований на реалізацію евристично-інформаційної, суспільно-конструктивної, соціально-організаційної, інформаційно-популярізаційної функції” [5, с. 12].

Термін *комунікація* від лат. *communicatio* – повідомлення, передавання, бесіда, розмова. У науковій картині світу є різні підходи до класифікації *комунікації*, пор.: формальна і неформальна комунікація; пряма та опосередкована комунікація; вертикальна й горизонтальна комунікація тощо.

Наукова комунікація створює умови для отримання, поширення та використання наукової інформації як результату наукового пізнання, для забезпечення ефективного та стабільного розвитку науки.

Мовознавча наука постійно апелює до комунікативного аспекту мови. Питання теорії мовного жанру розглянуто у працях таких лінгвістів, як М. М. Бахтін, В. В. Дементьєв, Т. В. Шмельова, А. Вежбицька, Н. Д. Арутюнова, М. Ю. Федосюк, В. А. Тиригіна, К. А. Долинін, С. Гайда, К. Ф. Седов та ін.

Стилї, жанри наукової мови неодноразово були об'єктом розвідок українських дослідників. Мову науки вивчали в галузі функціональної стилістики (школа С. Я. Єрмоленко, школа Л. І. Мацько та ін.) та дискурсивного аналізу (Ф. С. Бацевич та ін.).

Актуальною стає суспільно-евристична потреба вивчення та осмислення української наукової комунікації, її жанросфери в умовах сучасного глобалізованого високотехнологічного суспільства та різноманітних соціально-культурних викликів, що постають перед науковою спільнотою.

Намагаючись окреслити специфіку сучасної української наукової комунікації, ми не можемо оминати поняття жанру як центральної категорії дискурсу й тексту.

Осмислення цього поняття в культурі, мистецтві та науці фіксує загально-мовний словник, пор.: *жанр* – це “вид творів у галузі якого-небудь мистецтва, який характеризується певними сюжетними та стилістичними ознаками <...>.

Спосіб що-небудь робити; сукупність прийомів; стиль, манера” (СУМ, Т. II, с. 508). Інтерпретація названого поняття як факту суспільної свідомості, як інструменту наукового пізнання, а також, як форми й виду результатів пізнання передбачає реалізацію текстотвірної функції. “Жанри завжди є засобами створення, породження нового змісту, невід’ємного від контекстуальних чинників соціальної ситуації та формальних ознак. Формально мовні риси жанрів охоплюють функціональну організацію жанрового змісту, текстову композицію та мовні особливості, які разом утворюють внутрішню структуру (Ч. Фергюсон) жанру, яка слугує його формальним ідентифікатором. Внутрішня структура реалізує текстотвірну функцію жанрів, яка їм притаманна завдяки цілісності та завершеності” [5, с. 12].

Жанрологія, або лінгвістична генологія (лат. *genos* – “походження, рід, вид”) – це розділ комунікативної лінгвістики, започаткований ще в теорії жанрів М. М. Бахтіна, який сьогодні претендує на статус філологічної галузі, що досліджує генезис, типологію, функціональні особливості та структурно-мовні риси різних жанрів (Дж. Свейлз, Ф. С. Бацевич та ін.).

Фахові енциклопедичні джерела фіксують таку інформацію про термін *жанр*, пор.:

Жанр мовний – “типова форма завершеного висловлення, зумовлена метою і темою спілкування, а також прийнятими в певному суспільстві нормами, правилами комунікації як фактом соціальної взаємодії людей. *Жанр мовний* визначається тим, хто, кому, для чого, про що і як говорить. Пов’язаний з діяльнісною прагматичною природою *мовленнєвого акту*. Як комунікативна одиниця, характеризується тематичною, композиційною і стилістичною цілісністю. *Мовні жанри* належать до соціально стійких типів висловлень, що історично склалися в певній культурі; вони мають об’єктивний характер. За комунікативним призначенням розрізняють інформативні, оцінні, етикетні, імперативні *мовні жанри*. Поняття охоплює як однослівні побутові репліки, так і великі за обсягом тексти – наукові, офіційно-ділові, художні тощо. За походженням розрізняють первинні й вторинні Ж. м.: первинні властиві безпосередньому спілкуванню; вторинні формуються в умовах розвиненої культур. комунікації – наукової, адміністративно-правової, художньої, релігійної тощо. Жанрові форми розраховані на інформативну (повідомлення про щось) або фактичну (потреба в спілкуванні як такому) настанову комунікантів. До типових форм висловлення, тобто Ж. м., належать бесіда, побутове оповідання, військова команда, висловлення захоплення, осуд, заперечення, схвалення, ділові документи, щоденник, відповідь, лист, протокол, побажання, подяка, співчуття, жарт, промова і под.” (УМ, с. 189).

Л. В. Шулінова пропонує визначати *жанр* як “динамічну модель побудови текстів (типологічно представлений текст), сформовану активною мовною практикою й закріплену традицією, зумовлену метою й комунікативними настановами, що структурують і формують стильову специфіку, взаємозв’язок мовних одиниць та засобів усіх рівнів” [4, с. 83].

О. М. Семенов потрактовує *жанр* (франц. *genre* – “вид, стиль, жанр”) як форму організації мовного матеріалу в межах певного стилю мовлення, що історично склалася й характеризується функціонально-смісловою специфікою і стереотипною композиційною структурою [3].

Грунтуючися на різних принципах, дослідники розрізняють такі типи мовних жанрів: інформативні та фактичні (Т. Г. Винокур, В. В. Дементьєв); елементарні та комплексні (М. Ю. Федосюк); мовні та риторичні (О. Б. Сиротиніна); риторичні й нериторичні (К. Ф. Сєдов); конвенційні і неконвенційні (В. В. Дементьєв); інформативні, імперативні, етикетні, оцінні (Т. В. Шмельова) та ін.

Концепція співвідношення типів жанрів із різними типами дискурсу варта особливої уваги. Набір жанрів є формою реалізації певного дискурсу.

Науковий дискурс – складне комунікативне ціле, що є набором тематично співвіднесених наукових текстів різної жанрової реалізації, зумовленої соціокультурними впливами та цільовою настановою комунікантів. Стилїстична віднесеність і строката жанросфера властива науковій комунікації. Т. В. Яхонтова *жанросферу наукової комунікації* визначає як “абстраговану сукупність її жанрів у вигляді кулі, де *нуклеарні* (локалізовані ближче до центру) і *периферійні* (що знаходяться на умовній сферичній поверхні) жанри достатньо вільно взаємодіють, утворюють різні конфігурації, ланцюги, жанрові констеляції” [Там само, с. 12]. Дослідниця наголошує, що вивчення жанрів за сферами їх існування “мають ряд переваг, тому що завдяки відносній соціокомунікативній і семантико-тематичній гомогенності мовленнєвих утворень легше розробити адекватні дослідницькі методи, сформувані цілісний підхід, виявити особливості окремих жанрів і жанрових утворень” [Там само, с. 13]. Т. В. Яхонтова запропонувала соціально-тематичний жанрознавчий напрям – *лінгвогенологію наукової комунікації*, визначальною особливістю якої є “інтегративність, тобто націленість на синтетичний підхід до вивчення наукових жанрів як нероздільних соціокомунікативних, соціокогнітивних та формально-мовних трїад. Лінгвогенологія наукової комунікації є *лінгвокомунікативним жанрознавством*, спрямованим на сумарно збалансований аналіз жанрових характеристик. Використання цього напрямку є спробою синтезувати надбання жанрорелевантних досліджень із різних філологічних галузей та використати їх до сфокусованого аналізу жанрів сучасної науки” [Там само, с. 13].

Сучасний етап розвитку наукової комунікації характеризує універсальність наукового стилю, який в єдності усіх жанрів і різновидів та “розгалуженою системою різногалузевої термінології, багатством і гнучкістю синтаксичної структури, стрункістю логічних побудов з успіхом обслуговує всі сфери людського пізнання” [1, с. 265]. “Кожен цикл наук, суспільно-політичний, природничий, фізико-математичний, науково-технічний, – зазначають автори монографії “Жанри і стилі в історії української літературної мови” (1989), – користується сьогодні найбільш оптимальними і прийнятними для нього виражальними засобами.

Про те саме, але по-різному, мовою науки можна говорити з висококваліфікованим фахівцем, і з тим, хто просто цікавиться певною науковою проблемою, з тим, хто вчиться, і з тим, хто навчає. Науковий виклад, залежно від цього, може бути власне науковим, науково-популярним і науково-навчальним” [Там само, с. 265].

Аналізуючи наукові тексти, зазначимо наявність типової композиції жанрів. Для названих текстів характерними є послїдовне членування на розділи, пункти, підпункти, тощо. Л. І. Мацько виділяє такі жанри наукового стилю, пор.: *власне науковий підстиль* (монографія, стаття, наукова доповідь, повідомлення,

тези); *науково-популярний підстиль* (виклад наукових даних для нефаківців – книги, статті у неспеціальних журналах); *науково-навчальний підстиль* (підручники, лекції, бесіди тощо). У межах *власне наукового підстилю* – *науково-інформативний* з жанрами (реферат, огляд, анотація, резюме); *науково-довідковий* з жанрами (довідники, словники, каталоги).

Науково-навчальний підстиль, вважає дослідниця, має два основні жанри – підручник; навчальний посібник [2, с. 284 – 286].

До *наукового стилю* О. М. Семеног також зараховує *науково-публіцистичний* (науково-публіцистична стаття, хроніка, науковий огляд, наукове інтерв'ю, репортаж) та *науково-фантастичний* (фантастичні оповідання, повісті, романи) підстилі, кожний з яких охоплює різні жанри і види текстів [3].

Розрізняють первинні (монографія, дисертація, дипломні, магістерські роботи, наукова стаття, наукова доповідь та ін.) і вторинні (конспекти, реферати, анотації, рецензії, тези, науково-технічні огляди, наукові звіти, резюме, протоколи засідань наукових товариств тощо) жанри за ступенем узагальнення.

Жанри наукової комунікації поділяють на великі і малі. До великих жанрів зараховують дисертації, енциклопедії, монографії, довідники, навчальні посібники, до малих – наукові статті, реферати, анотації, тези, огляди, рецензії.

Сучасні мовознавці вважають адекватним використання поняття *жанр* для цілісного дослідження лінгвоспецифіки сучасної наукової комунікації. Розглядають жанри як засоби комунікації, формати передавання та кодифікації наукового знання. Проте дослідження сучасної української наукової прози є досить фрагментарним та потребує синтезу різних аспектів. Сподіваємося, що українська наукова комунікація буде детально описана й представлена у вигляді цілісної систематизованої картини різноманітних особливостей та рис мовних утворень у сфері сучасної української науки.

1. Жанри і стилі в історії української літературної мови / В. В. Німчук, В. М. Русанівський, І. П. Чепіга та ін.; [відп. ред. С. Я. Єрмоленко]. – К. : Наук. думка, 1989. – 288 с.
2. *Мацько Л. І.* та ін. Стилїстика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; [за ред. Л. І. Мацько]. – К. : Вища школа, 2003. – 462 с.
3. *Семеног О. М.* Культура наукової української мови / О. М. Семеног. – К. : Академія, 2012. – 216 с.
4. *Шулінова Л. В.* Жанрова диференціація наукового стилю сучасної української літературної мови // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. – К. : ВПЦ “Київський університет”, 2005. – Вип. 11. – С. 79 – 84.
5. *Яхонтова Т. В.* Лінгвогенологія сучасної науки (на матеріалі англomовних текстів) : автореф. дис. ... д-ра філол. наук. – К., 2014. – 41 с.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

СУМ – Словник української мови: в 11 т. – К. : Наук. думка, 1971 – 1979. – Т. II. – С. 547.

УМ – Українська мова. Енциклопедія / Редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін. – 3-є вид., зі змінами і доп. – К. : Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2007. – 856 с.

N. O. Mekh

GENRE SPHERE OF MODERN UKRAINIAN RESEARCH COMMUNICATION

The article deals with the problem of studying and understanding the Ukrainian scientific communication, its genre sphere in today's globalized high-tech society. The concept of genre as a central category of discourse and text is shown. Types of speech genres is given. Genre sphere of scientific communication is depicted. The analytical and critical review of the social and thematic direction of genre study – lingvohenology of scientific communication.

Key words: genre, speech genre, science communication, genre sphere, scientific style, substyle. lingvogenologiya scientific communication.

УДК 811.161.2'81'367

М. М. ПАУК
(Мукачево, Україна)

МЕТАМОВА ОПИСУ ОБМЕЖУВАЛЬНИХ СИНТАКСЕМ У СКЛАДІ ПАРЕМІЙ

Облігаторним компонентом багатьох українських прислів'їв є обмежувальні синтаксеми. У структурі паремійного речення їх вирізняє препозитивність. Обмежувальні синтаксеми демонструють специфічні семантико-синтаксичні властивості, які відрізняють їх від традиційних об'єктів синтаксичного аналізу. Мета статті полягає в пошуку термінологічного позначення цих одиниць. Зокрема, досліджено можливість застосування для їхньої номінації термінів *детермінант*, *топiк*, *дуплексив*.

Ключові слова: прислів'я, синтаксема, детермінант, топiк, дуплексив.

У створенні афористичності паремій значна роль належить актуалізованим обмежувальним синтаксемам, які мають формальні ознаки другорядних членів речення (*У доброї господині і півень несеться* (УПП, с. 86) = *Якщо господиня добра, у такої господині і півень несеться*; *Без вола хата гола* (Там само, с. 8) = *Якщо хата без вола, то така хата гола*). Іноді спостерігаємо актуалізацію обмежувальної семантики однієї з сем слова (*Ситий голодному не товариш* (Там само, с. 29) = *Якщо людина сита, то така людина голодному не товариш*, *Той, хто ситий, голодному не товариш*, *Сита людина голодному не товариш*), що зумовлює у деяких випадках можливість виділення обмежувальної функції й додаткової умовної семантики навіть у підметового члена речення. Такі обмежувальні словоформи, що знімають парадоксальність предикативної основи паремій (пор.: *Півень несеться*; *Хата гола*; *Людина голодному не товариш*), і надають пареміям яскравої афористичності, демонструють досить специфічні семантико-синтаксичні властивості, які не дозволяють застосувати до них традиційні способи синтаксичного аналізу, пов'язаного з виділенням головних

М. М. ПАУК, 2017